

„Заједно, организоване, ми смо несаломиве!“: Александра Колонтај и „нова жена“

У овом раду приказани су главни сегменти стваралаштва Александре Колонтај: теоријски и прозни текстови, као и њени текстови у периодици. У фокусу рада налази се њена теорија о „новој жени“ и слободној љубави. Анализирају се ставови ауторке о односима између полова и новом моралу, као и реакције које су ти ставови изазвали. Посебно се истражује њен утицај на стварање новог женског идентитета кроз женску периодичку штампу. Дат је преглед чланака А. Колонтај у совјетским часописима *Работница*, *Коммунистка*, *Молодая гвардия* и *Правда*. Поред тога, указује се на рецепцију њених идеја на нашим просторима, и то у часопису *Женски покрет*. Последњи део рада посвећен је књижевном стваралаштву А. Колонтај.

Кључне речи: Александра Колонтај, „нова жена“, руска женска периодика, марксистички феминизам, *Женски покрет*, совјетска Русија

„Нова жена“ и „слободна љубав“: основне идеје

Почетак двадесетог века у Русији обележен је револуцијама које су резултирале доласком бољшевика на власт 1917. године. Њихов циљ био је да од руралне, сиромашне земље створе прву социјалистичку државу. Таква промена захтевала је стварање новог типа особе која ће свој живот посветити социјалистичким циљевима. Када је реч о женама, чланице партије радиле су на ослобођењу жена-пролетерки које су до тада биле угњетаване и економски зависне. О положају жене у друштву највише је говорила и писала револуционарка Александра Михајловна Колонтај (Александра Михайловна Коллонтај). Њен рад је посвећен стварању „нове жене“ која ће се супротставити старом буржоаском моралу и капиталистичким вредностима.

Као полазну тачку за разумевање идеја Александре Колонтај треба погледати њену аутобиографију насловљену *Аутобиографија сексуално еманциповане комунисткиње*. Ова аутобиографија је пре објављивања 1926. године прошла стаљинистичку цензуру. Упркос томе, може послужити као водич кроз основне ставове А. Колонтај, који се заснивају на поставкама дијалектичког материјализма.¹ На почетку аутобиографије А. Колонтај представља кључне циљеве борбе:

Истовремено сам свесна да на овај начин могу да помогнем својим сестрама да не обликују своје животе у складу са традицијама, већ у складу са њиховом слободом избора, све док им то, наравно, дозвољавају социјалне и економске околности. Увек сам веровала да ће доћи време када ће се женама судити према истим моралним аршинима који важе за мушкарце. *Зато што није њена специфична женска врлина та која је одређује као часну у друштву, већ вредност и корисност њених успеха,² њена вредност као људског бића, као грађанке, као мислитељке, као боркиње.³* Подсвесно је овај мотив био водећи принцип читавог мог живота и активизма.⁴

Александра Колонтај полази од става да свака особа, без обзира на пол, има право на слободан избор и потпуни развој своје личности.⁵ Према њеном мишљењу, до освајања слободе долази се заједничком борбом. Совјетски социјализам је подразумевао да ће резултат те борбе бити победа радничке класе, а самим тим и потпуно ослобођење жена. Пошто су раднице двоструко дискриминисане, оне ће бити ослобођене и као раднице и као жене. Зато је у раду А. Колонтај социјално питање било неодвојиво од женског питања. Такав однос према женском питању разликовао ју је од феминисткиња њеног времена, које у својим радовима назива буржоаским феминисткињама.⁶ Сматрала је да буржоаске феминисткиње траже једнакост с мушкарцима из сопствене класе, како би заједно са њима, из удобне позиције капиталистичког друштва, могле да угњетавају жене из нижих класа. То је био доминантан говор о феминисткињама у социјалистичким круговима. Због тога А. Колонтај никада није себе назвала феминисткињом, већ комунистичкињом, а то опредељење је искључивало било какву везу с буржоаским феминизмом.⁷

Пре револуције 1917. године, Руска социјалдемократска радничка партија није придавала значај женском питању о ком су чланице партије упорно говориле. Из тог разлога, у годинама пре револуције, Александра Колонтај објављује низ радова о овој теми да би привукла пажњу партије. Међутим, тек после револуције долази до активног рада у области женских права, и то у оквиру деловања Женотдела (Женский отдел по работе среди женщин – Женотдел).⁸

„Нова жена“, нови морал и класна борба

Промена уобичајене слике о женама почиње са њиховим изласком на улице. Уочи 1905. године жене организују тзв. „побуне подсукњи“, залажу се против рата са Јапаном. Из побуна су излазиле победнички, с новом снагом које до тада нису биле свесне. Убрзо постају активне боркиње за права радничке класе. Александра Колонтај је увидела да управо жене могу одиграти битну улогу у револуцији. Ту идеју износи у прозном делу „Слободна љубав“: „Зашто би женска питања била мање важна? Сви су навикли да тако гледају на жене и отуда такозвана 'женска заосталост'. Али без жена нема револуције. Жена је све. Шта она помисли, то мушкарац учини. Ко освоји жене, добио је најважнију битку.“⁹

Кроз политичку и друштвену борбу долази до стварања идентитета нове жене, о чему А. Колонтај пише у делу *Нова жена*. Ова књига први пут је објављена 1913. године. Нешто касније, 1919. године, излази у оквиру књиге *Нови морал и радничка класа*, коју чине три целине: Нова жена; Љубав и нови морал; Полни односи и класна борба. Уједно, књига из 1919. може се видети као својеврсни манифест идеја А. Колонтај. У овом делу, као и у касније објављеним прозним делима, она настоји да критички опише традиционалну жену и, истовремено, понуди модел „нове жене“. За полазну тачку узима поједине књижевне јунакиње из различитих дела светске књижевности, за које сматра да представљају прототип нове жене. А. Колонтај посебно наглашава чињеницу да су те јунакиње настале на основу конкретних жена из стварног живота: „Живот ствара нове жене, – литература их рефлектује.“¹⁰ За разлику од жена из прошлости, тзв. старих жена, чији се живот заснивао на удаји и браку, нова жена је сама себи довољна. Њу је делом обликовао капитализам, зато нова жена настаје уз ларму машина и фабричких сирена.¹¹ У тренутку у ком жена престаје да буде само потрошачица добара, те постаје и произвођачица, настаје нова жена.¹²

Александра Колонтај описује еманципацију неопходну за настанак нове жене: „Пред нама стоји жена као личност, човек, са својим сопственим унутрашњим светом, пред нама стоји индивидуалност која потврђује саму себе, жена, која растрже зарђале ланце свога пола.“¹³ Треба нагласити да Александра Колонтај, иако разрађује теорију о новој жени, себе не назива новом женом. Она не пише о новим женама које су рођене у време освојених слобода, већ пише о прелазном типу жена, то јест, о женама које се још увек боре с последицама патријархата. У њеном раду нема осуде такозваних старих, традиционалних жена. Напротив, А. Колонтај има разумевања за њих:

Како је тешко за данашњу жену да са себе збаци ову способност, коју је добила васпитавањем кроз стотине и хиљаде година, са којом је у стању да се асимилира са човеком, кога изгледа да јој је изабрала судбина за господара. Како је тешко да се увери, да и жена мора приписати себи као грех одрицање на саму себе, чак одрицање за драгана и за моћ љубави.¹⁴

Одређена идеја љубави спутава жене прелазног типа, сматра А. Колонтај. Највећи проблем лежи у чињеници да жене и даље проналазе сврху свог живота у љубави. У животу нове жене на првом месту треба да буде љубав према сопственој самосталности, раду и остварењу друштвених идеја. Наравно, Колонтај скреће пажњу на борбу између старог и новог у женама. Тек онда када буду успеле да утишају гласове традиције доћи ће до правог преображаја.¹⁵ Дакле, нове жене о којима пише још увек су замишљени, идеални типови до којих би требало да се стигне напорним радом.

Друга фраза која се користи да се опишу нове жене јесте – неудате жене. Александра Колонтај види моногамни брак као однос која ограничава личност, како жене тако и мушкарца. Поред тога, такав брак претвара однос супружника у однос приватне својине: обе стране губе право на сопствено време, простор и слободну вољу. Ако одбаци моногамни брак, жена ће престати да буде робиња у сопственој кући и започеће борбу за своја права. Ако тако учини, она ће се одрећи модела среће, који је пуки резултат друштвеног притиска, те прихватити само праву срећу. У тој новој, слободној вези између два бића владају пре свега осећања узајамног поштовања и пријатељства.

Ту тему А. Колонтај посебно разрађује у другом делу књиге *Нови морал и радничка класа* („Љубав и нови морал“). Она захтева равноправност мушкараца и жена како у друштвеним тако и у личним односима. Према њој, љубав не може бити „спакована“ у форму једноличних односа. Љубав мора бити слободна и заснована на пријатељском поверењу и међусобном разумевању. Чак и уколико једно тело жуди за другим телом, љубав две душе није нарушена: привлачност према другим људима сасвим је уобичајена појава. А. Колонтај не позива на полигамију, већ покушава да подрије идеал моногамне љубави који је друштвено конструисан. Она критикује моногамију: љубав мора бити ослобођена свих ограничења, јер ће људи само на тај начин бити заиста слободни, а осећај колектива доминантан. То ће допринети да нестане облик породице какав је створен у капитализму, те да настане права комунистичка заједница

која ће, како ауторка објашњава, опстати захваљујући другарској солидарности: „Задатак пролетерске идеологије [...] – неговати осећај љубави међу половима у духу најјаче силе – другарске солидарности!“¹⁶

Александра Колонтај се изричито противила сексуалним односима ради новца, то јест, проституцији. У таквим односима мушкарац није више друг жени и нема солидарности на којој би однос требало да почива. У многим делима она критички пише о проституцији. Притом, А. Колонтај не окривљује жене које су принуђене на проституцију. Она захтева да се женама не суди према буржоаским моралним начелима који подразумевају покорност, чедност и пасивност. Прецизније речено, ауторка се бори против двоструког морала који је у темељу проституције, али и моногамног брака. Међутим, теорија љубавне игре, како А. Колонтај назива слободну љубав, изазвале је оштре критике како у партији тако и у друштву.

„Нова жена“ у периодици

Поред теоријских и критичких текстова у зборницима и књигама, идеологема нове жене конструисана је на страницама најмоћнијег средства пропаганде и агитације Комунистичке партије – у периодици. Часописи дореволюционарног периода знатно су се разликовали од часописа који излазе после револуције. Друштвене промене с почетка 20. века условиле су појаву нових часописа. До краја 20-их година осамнаест женских часописа штампа се у милионском тиражу.¹⁷ Партија је успела да оствари своју намеру и омасови женске часописе како би вршила утицај преко њих.¹⁸ У оквиру женске периодике издвајају се феминистички часописи и часописи намењени радницама. Феминистички часописи намењени су ужем кругу читатељки и обрађују теме равноправности и еманципације жена.¹⁹ Са успостављањем комунистичког режима тржиште освајају часописи који се баве проблемима жена из радничке класе. Женска периодичка штампа шири поруку о новостеченој женској слободи и економској независности.²⁰

По Лењиновом савету, Александра Колонтај пише велик број чланака за новине *Правда* и часописе *Комунистка* (Комунисткиња) и *Работница* (Радница).²¹ У чланцима објављеним у часопису *Комунисткиња*, Колонтај женама нуди нови животни сценарио, који се одиграва и изван круга куће и породице. Комунизам је требало да омогући такав начин живота. У агитационим чланцима ауторка позива жене да изађу на улице и заједно се изборе за права радничке класе. Позвавши их да се прикључе борби, Александра

Колонтај додељује женама-радницама нову друштвену улогу коју су до тада имали само мушкарци. На тај начин, она подстиче у радницама особине и понашање нових жена, чији се портрети налазе на насловним странама часописа *Радница*. Залагање Александре Колонтај да формулише идеологему нове жене посебно се види у њеном ангажовању управо у том часопису. У уводном тексту „Наши задаци“ она пише: „Другарице раднице, немамо више снаге за мирење са ратом, са поскупљењима! Морамо се борити! Ступите у наше редове, редове социјалдемократске радничке партије!“²² А. Колонтај најпре позива жене да прогласе рат рату јер је то једини начин да се изборе са глађу и бедом које владају земљом. Такође, она објашњава да раднице могу да добију боље плате, боље радно време, боље услове рада, само уколико се организују: „Наш слоган мора бити: другарице раднице! Немојте стајати по страни. Изоловане смо као сламке које сваки газда може савити по својој вољи, али заједно, организоване, ми смо несаломиве!“²³

Све до двадесетих година 20. века текстови Александре Колонтај били су добро прихваћени. На основу текстова о њој и њеном раду који су излазили у *Правди*, види се да ју је партија подржавала и да су је радници радо прихватили у своје редове. Међутим, по објављивању неколико њених текстова током 1923. године у омладинском часопису *Молодая Гвардия* (Млада гарда) јавна слика о А. Колонтај се донекле мења. У овом часопису објављена су њена три писма у којима се обраћа радној омладини, а посебно се бави односима између полова. Пажњу читалаца и критичара привукло је треће писмо, које се састоји из два дела – „О 'змају' и 'белој птици“ и „Направите места за крилатог Ероса“. У тим писмима, Колонтај сажето представља своју теорију о новој жени. Повод томе јесте анализа песама Ане Ахматове у којима А. Колонтај идентификује лик нове жене. За разлику од нове жене, која негује своју белу птицу (своју личност, унутрашње „ја“), такозване старе жене су оковане буржоаским патријархалним идејама. Оне дозвољавају да њихов изабраник убије њихову птицу. По Александри Колонтај, иако мушкарци желе да разумеју нове жене, они то не могу јер их спутава већ усвојени систем традиционалних патријархалних вредности. У мушкарцима је увек будан „змај“ који се бори за доминацију над „белом птицом“ жене. Колонтај сматра да се та стална борба може превазићи ако жене и мушкарци почну да заснивају љубавне и пријатељске односе пре свега на темељу равноправности, солидарности и другарства. Једну критику трећег писма, насловљену „Граж. Ахматова и тов. Коллонтај“ (Грађанка Ахматова и другарица Колонтај), пише Борис Арватов (Борис Игнатјевич Арватов). Арватов пре свега критикује став из писма да се при изградњи друштва морају узети у обзир и мушки и женски доживљај света. Он ту идеју описује као буржоаску и индивидуалистичку. Даље,

Арватов описану борбу између полова види као „феминистички субјективизам“ Александре Колонтај. Другим речима, за њега је недопустиво то што се женско питање издваја изван оквира општијих питања. Наравно, то је посебно проблематично када знамо да је А. Колонтај своје ангажовање у вези са женским питањем увек постављала у шири контекст класне борбе. Арватов оштро критикује покушај А. Колонтај да омладини понуди савете у пољу љубавних односа и односа између полова тако што ће анализирати песме Ане Ахматове:

Уместо да предложи да се прекине с традицијом учења 'госпођица' о љубави помоћу стихова и романа – предлаже се псеудомарксистичка анализа 'крилатих и бескрилних Ероса' (термин другарице Колонтај), а примери се узимају из истих тих стихова и романа. И то није случајност. Читајући други чланак другарице Колонтај пронашао сам и дирљиве фразе о 'великој љубави', и аргументацију базирану на понашању ликова из књижевних дела, и читав низ грубих теоријских грешака у вези са питањима која је савремена наука давно изучила.²⁴

На крају критике, изнад потписа аутора стоји практично опомена: „Другарице Колонтај, не клеветајте!“²⁵

Другу критику пише Полина Виноградска (Полина Виноградская), такође сарадница часописа *Комунистичкиња*. Њен чланак „Вопросы морали, пола и быта тов. А. Коллонтай“ (Питања морала, пола и начина живота другарице А. Колонтај) из 1923. године може се видети као једна од најоштријих, али и неоправданих критика рада А. Колонтај. Полина Виноградска најпре замера Александри Колонтај што „свуда и свакуда гура полни проблем“ у време када у земљи има пречих проблема попут сиромаштва, беде или неписмености.²⁶ По мишљењу П. Виноградске, проблем односа између полова и женско питање су крајње немарксистичке и некомунистичке теме, а бављење њима представља озбиљну политичку грешку. Она криви А. Колонтај за популаризацију тзв. „биолошке сексуалне теорије“ и сматра да није потребно бавити се полним/сексуалним односима јер „претерана пажња усмерена на питања пола може да умањи спремност пролетерских маса за борбу“.²⁷ Полина Виноградска наводи теорију слободне љубави као још један споран аспект у писмима: „Масе уопште не деле то мишљење према ком сексуална љубав постоји само ради саме љубави [...] то би било попут некаквог постојања уметности ради уметности“.²⁸ Оваква критика сасвим је неоснована и изречена изван ширег контекста. Полина Виноградска занемарује сав рад и труд који је Александра

Колонтај уложила у решавање, рецимо, проблема напуштене деце, како у теорији тако и у пракси. Такође, чини се да Виноградска занемарује текстове А. Колонтај о комунистичкој породици у којима се колектив (односно, држава) види као главни старатељ све деце. Критике Бориса Арватова и Полине Виноградске обележиле су последње године активног публицистичког деловања А. Колонтај у Русији.

Полемика на тему слободне љубави и морала била је присутна у руском друштву још за време Лењина. Средином двадесетих година теме које се баве односом између полова и новим моралом све су мање заступљене у периодици. Простор за дискусију је знатно сужен, а рад партије више не може да се преиспитује и критикује. Стаљинистичка власт током тридесетих година направила је апсолутни преокрет у разумевању датих појмова. Стаљинистички режим такође креира нову жену, али веома различиту од оне о којој је писала А. Колонтај. Промену у разумевању тога ко је нова жена најбоље описује цитат из једног чланка Зинаиде Чалаје (Зинаида Чалая).²⁹ У тексту „Жена хероја“ говори се о трудној жени ратног хероја који јој обећава ауто уколико му роди сина: „А ако је ћерка?“ – упитала је Ваља са осмехом. „Па, онда ћеш добити бицикл.“³⁰

Рецепција идеја Александре Колонтај у часопису *Женски покрет*

Идеје Александре Колонтај пронашле су пут и до читалачке публике на нашим просторима. Превод књиге *Нови морал и радничка класа* на српски језик објављен је 1922. године у Београду. Преводац Михаило Тодоровић је ту књигу објавио под називом *Нова Жена*. Пре него што ће се име Александре Колонтај појавити у часопису *Женски покрет*, и то у оквиру приказа њене књиге *Нова Жена*, на њено име наилазимо у истом часопису, посредно, неколико година раније.³¹ Наиме, у деветом броју часописа, 1920. године, објављен је чланак Д. Ј. Илића „Сазрело питање“. У том тексту се одговара на питања уредништва о бољшевичкој Русији, а понајвише на питање о положају жена. Посебна пажња посвећена је одговору на дилему да ли се „жене мобилизују ради задовољавања сексуалних потреба Китајаца-црвеноармејаца“ или је у Русији увелико дошло до стварања „социјалистичког раја који једини носи потпуно ослобођење жене“.³² Аутор текста сматра да је слика Русије у вестима углавном погрешна (Русија се види или као баук или као светиња), те он настоји да пружи објективнији приказ Лењинове Русије. Зато Илић редакцији прослеђује чланак једне ауторке, главне бољшевичке теоретичарке о жени и породици – Александре Колонтај. Тај њен текст претходно је објављен у *Правди*, и то исте године, и описује стање у Русији три године после револуције. У њеном

чланку се каже да је за истинску револуцију неопходно да се реши лош положај жена у друштву, за шта је предуслов економска независност жена. Дакле, чланак А. Колонтај описује Русију као земљу која се заиста бори са битним друштвеним проблемима. У исто време, она приказује Русију у којој се већ тада стварају нове, слободније форме брачних односа и породице.

Две године после објављивања тог чланка излази први приказ књиге *Нова Жена*. Ауторка приказа Десанка Цветковић на самом почетку најављује сјајно дело на које се дуго чекало и позива читалачку публику да се сама у то увери.³³ Она објашњава појам „нова жена“ и сматра да су читатељке *Женског покрета* нове жене или ће то постати. Затим цитира одломак у ком се даје дефиниција нових то јест неударних жена. Десанка Цветковић се задржава управо на синтагми „неударна жена“ јер сматра да се њом скреће пажња на односе између полова, тј. на сексуални аспект тих односа као на један од горућих проблема тог времена. Ауторка приказа је експлицитно привржена ставовима А. Колонтај, те њену нову жену назива „смелим весником нове будућности“.³⁴ Д. Цветковић упозорава на могуће негативне критике које би о књизи могли да изнесу људи двоструког морала, али предвиђа да ће сâм живот створити нове жене. Као што су у Русији нове жене настале под притиском беде и глади, уз звуке фабричких машина, тако ће и код нас настати нова жена. Десанка Цветковић закључује:

Без обзира на све то Нова Жена ће се родити и код нас. И то не у свили, у сјају раскошно украшених одаја, у атмосфери нерада и разврата. Тамо где точак машине упрече жену у јарам најамног рада, где се девојке заједно са мушкарцима тискају кроз контоаре и канцеларије да зараде парче хлеба, где жена служи науци и уметности исто као и мушкарац. Тамо ће се родити Нова Жена.³⁵

Десанка Цветковић објављује наставак приказа исте књиге 1923. године, али се ту фокусира на поглавље „Љубав и нови морал“. Најпре говори о стању у Србији (Краљевини СХС) у погледу морала и закључује да је оно лоше. Међутим, као и у првом приказу, она има оптимистичан тон: као што ће увек бити оних који руше земљу, тако ће бити и оних који је изнова граде. У потоњем случају она полаже наду у радничку класу. Цветковић износи идеје А. Колонтај, које је очигледно усвојила: нове жене постоје и настају, њих љубавни односи неће спутавати, већ ће их чинити јачим и слободнијим. Последње поглавље књиге Александре Колонтај, које је посвећено односима полова и класној борби, Десанка Цветковић обрађује у трећем приказу који исто излази 1923.

године. Она оштро критикује тадашње друштво зато што наочиглед свих жмури на једно око када се говори о сексуалној кризи која је свеприсутна у друштву. Она претпоставља да ће то поглавље књиге изазвати највише негативних критика и неразумевања пошто се у њему говори о теми која се отворено прећуткује. Сасвим у складу са идејама А. Колонтај, Десанка Цветковић закључује:

Не налазимо ни овде, ни у целој књизи, ничег саблажњивог ма за ког напредног радног човека па ни за наш млад свет и жене које живе од свог рада представљају здрав, стваралачки елеменат нашег друштва и умеју да се загреју не само за своје личне идеале, него и за оне изнад себе.³⁶

Увођењем дела и идеја Александре Колонтај на странице домаће феминистичке штампе уреднице *Женског покрета*, заједно са ауторком приказа Десанком Цветковић, отвориле су простор како за разговор о новим женама тако и за изградњу новог женског идентитета. Наравно, како и сама Десанка Цветковић каже, таквих жена је било на нашим просторима и пре приказа књиге А. Колонтај. Међутим, после тог приказа оне добијају име и видљивост. Отуда не чуди што Миланка Тодић види тренутак у ком излази приказ књиге *Нова Жена* као тренутак рођења нове жене у српској штампи.³⁷

Фикционализација политике и теорије: „нова жена“ у прози

Теоријска и критичка дела Александре Колонтај преведена су на бројне језике, а потом анализирана и критикована. Међутим, мање познат сегмент њеног опуса чине прозна дела написана 1922. и 1923. године. Она настају у важном тренутку у интелектуалној и активистичкој биографији А. Колонтај, када њену агитациону и револуционарну улогу замењује дипломатска функција. Зато њену прозу можемо видети као последњу прилику за јавно изражавање јасних, оштрих политичких и моралних ставова против буржоаског начина живота, ставова какве дипломатска каријера неће допуштати.³⁸

Кратке приче и две приповетке А. Колонтај објављене су 1923. године у две збирке прича: *Любовь пчёл трудовых* (Љубав пчела радилица) и *Женицина на переломе (Психологические этюды)* (Преображај жене [психолошке студије]). Збирка *Љубав пчела радилица* састоји се из две кратке приче „Сёстры“ (Сестре) и „Любовь трёх поколений“ (Љубав три генерације) и приповетке „Василиса Малыгина“ (Слободна љубав).³⁹ Друга

збирка садржи две кратке приче „Тридцать две страницы“ (Тридесет две странице) и „Подслушанный разговор“ (Разговор на станици), као и приповетку „Большая любовь“ (Велика љубав).⁴⁰

Основне теме које А. Колонтај обрађује у приповеткама и кратким причама тесно су повезане са њеним политичким идејама о односима између полова и моралу. Протагонисткиње су жене у процесу преображаја, односно, оне припадају прелазном типу жена будући да се још увек боре са бременим патријархата и традиције. Дуготрајни прелазак жене из старог типа у нови најбоље осликава кратка прича „Љубав три генерације“. Прича почиње тако што се једна жена обраћа чланици партије и тражи од ње савет. Током њиховог састанка, сазнајемо позадину приче о јунакињи која тражи помоћ, као и о њеној мајци и ћерки и њиховим љубавним историјама. Припадница најстарије генерације, Марија, јесте образована аристократкиња старог кова, која је напустила мужа зарад праве љубави која се завршила преваром. После тога, Марија се држи строгог моралног кодекса. Приповедачица Олга, Маријина је ћерка, марксисткиња и большевисткиња. Пошто је живела у нелегалном браку (то јест, ванбрачној заједници), њу и њеног партнера хапсе и шаљу у Сибир. По повратку из Сибира, Олга упознаје једног ожењеног мушкарца. Помоћу Олгине приче, Александра Колонтај објашњава своју теорију слободне љубави, која подразумева да љубав може попримити бројне и различите облике које не треба ограничавати ригидним правилима. Овако Олга објашњава саговорници:

Када би ме питали кога волим, ја бих без размишљања одговорила – њега, мог мужа и друга. Ипак, када би ми поставили услов да се тог трена растанем са инжењером М, знам да бих пре одлучила да на месту умрем... Он ми је истовремено и стран и страшно близак, ја мрзим његове ставове, навике, начин живота, али га ипак снажно волим, са свим његовим слабостима, несавршенством, са свим тим карактеристикама, које тако противрече свему што ценим и волим у људима...⁴¹

А. Колонтај је сматрала да сваки љубавни однос у ком особа преиспитује неке своје ставове додатно богати живот те особе. Олга не прихвата став проистекао из буржоаског морала да једна особа мора сасвим припадати другој, без могућности да заволи још неког. Као неко ко живи у ванбрачној заједници, а уз то воли две особе у исто

време, она представља прелазни тип жене. Она је између тзв. старе жене, попут њене мајке, и нове жене, коју представља њена кћерка.

Лик Жење, Олгине ћерке, представља идеал младе нове жене. Жења живи са мајком и њеним млађим партнером. После неког времена, Жења улази у краткотрајну везу с партнером своје мајке, и то не из љубави, већ да би задовољила телесну пожуду. У вези с тим, Олга има моралну дилему коју не успева да реши и зато каже саговорници: „Понекад тешим себе чињеницом да ја не разумем Жењу баш као што Марија Степановна, моја мајка, није разумела мене... Можда ја ту нешто не схватам, можда је то једноставно неизбежна драма 'очева и деце'“.⁴²

Олга није спремна да прихвати нови морал млађе генерације. Када Жења одлучи да абортира, а уз то и не зна чије је дете, Олга је сасвим збуњена. Тада Жења изговара монолог који непосредно слика неке ставове нове жене:

Ти ми говориш, мама, да је то вулгарно, да не треба улазити у односе без љубави, да си ти очајна због мог цинизма. Али, реци ми отворено, мама, да сам ја мушко, да сам твој двадесетогодишњи син, који је био на фронту и живи самостално, да ли би и тада била ужаснута што се он виђа са женама које му се допадају? Не са проституткама које мушкарци купују и не са девојкама које обмањује (то је вулгарно, то не спорим), већ са женама које му се допадају и којима се он допада? Да ли би била ужаснута у истој мери? Не? А зашто онда очајаваш због мог 'неморала'? Уверавам те да сам и ја таква особа. Ја добро знам своје обавезе и свесна сам своје одговорности према партији. Али какве везе имају партија, белогвардијски фронт, растројство и све то што ти наводиш, са тиме што се ја љубим са Андрејем или с ким год? Дете не треба имати. Не у време друштвеног растројства. Ја то знам и зато нећу бити мајка.⁴³

Жења представља прототип нове жене. Од свих нових жена које А. Колонтај описује, чини се да је баш Жења достигла највиши степен еманципације и да представља отелотворење совјетске слободне, неударне жене.⁴⁴

Када говори о слободној љубави, Александра Колонтај наглашава да љубав не сме да спутава реализацију способности жена. Нова жена не жели да робује браку и мужу, већ жели да ради, да се оствари. Борба жена за независност и слободу најбоље је осликана у краткој причи „Тридесет две странице“. А. Колонтај уводи читалачку публику у свет једне младе девојке која жели да се бави научним радом. Но, она се налази у љубавној

вези и зато није довољно посвећена раду. Стално размишља о томе да је за пет месеци написала свега тридесет две странице. На путу до стана свог партнера млада девојка се бори са собом и са жељом да оконча везу која је спутава у раду. Док лута мрачним улицама сећа се његових речи и исмевања њене жеље да буде самостална и слободна: „Кукавица... Боји се мрака, а пало јој је на памет да се сама бори са животом. Самостална жена...“⁴⁵ По Александри Колонтај, права љубав подразумева равноправност, искрено пријатељство и потпуну слободу. Из изјаве младића у причи јасно је да он не поштује девојку нити је види као себи равну. Зато она одлучује да прекине ту везу и каже му да је он не воли као друга и пријатеља већ само као жену, што она не може да поднесе. Девојка мора да начини избор: рад или љубав. У току разговора младић инсистира да се девојка усели код њега, са свим својим књигама. Он закључује: „Очигледно је, вас жене ипак треба држати на кратком ланцу“.⁴⁶

Однос према раду представља једну од кључних тема у свим причама. Пошто су јунакиње прича праве комунисткиње, онда за већину њих рад представља основну страст и сврху у животу. Зато им живот домаћице изгледа као добровољно заточеништво које води гашењу страсти и жеље за радом. О томе говори приповетка „Велика љубав“. Главна јунакиња приповетке Наташа (Наталја Александровна) заљубљена је у професора Семјона (Семен Семенович). Наташа је фасцинирана знањем и амбицијама професора Семјона. Она је посвећена чланица партије. Али, када проводи време с њим она запоставља свој рад, док је за њега рад увек приоритет. Када се љубав угаси, Наташа не може лако да се врати раду. Њен основни закључак постаје наравоученије целе приповетке: „Она и посао и више јој ништа није потребно. Живот је испуњен. Живети је добро, изузетно добро.“⁴⁷

За разлику од жена из прошлости за које је највећи губитак био губитак вољене особе, за нову жену је највећи губитак сопствене личности.⁴⁸ Она је одлучна, снажна, отпорна и одбија да се препусти особинама старих жена попут попустљивости и покорности. У животу нове жене нема места за љубомору, пошто су љубомора, неповерење и жеља за осветом типичне карактеристике жена из прошлости.⁴⁹ Узмимо за пример јунакињу приповетке „Слободна љубав“ – Василису Дементјевну (Василиса Дементјевна). Током читаве приповетке, она се труди да сузбије у себи „змију љубоморе“. Василиса криви саму себе за љубомору коју осећа. Управо ова кривица представља траг прошлих времена у њој. Љубомора нестаје тек онда када Василиса одлучи да прихвати себе и своја осећања. Она престаје да робује осећањима којима су

робовале старе жене, односно, како то каже А. Колонтај: „У новој жени човек побеђује љубоморну женку.“⁵⁰

Оно што јунакиње из прича А. Колонтај разликује од идеала нове жене из њене студије јесте управо њихов став према љубави. Иако су еманциповане и свесне својих права и могућности, јунакиње А. Колонтај се још увек боре саме са собом и са наслеђеним традицијама које их ометају у процесу постајања новом женом, те зато тако дуго остају у спутавајућим љубавним односима.

Односи жена и мушкараца: борба социјализма против капитализма

У средишту прича А. Колонтај налазе се лични, интимни односи. Приказујући микрокосмос двоје људи, она жели да представи односе у једном макрокосмосу какво је комунистичко друштво. А. Колонтај проблематизује баш ову тему јер се држи марксистичког става према ком се степен прогресивности једног друштвеног система утврђује у зависности од положаја жена у том друштву. Један од начина да се испита положај жена у друштву јесте и анализа њеног односа с мушкарцима. У буржоаском, капиталистичком друштву жене су представљале пуки додатак мушкарцу, оне нису постојале као независне особе изван дома и породице. Поред тога, често су им се приписивале особине и вредности њихових партнера.⁵¹ Могло би се рећи да та борба између полова сугерише борбу између капитализма и социјализма. У прози А. Колонтај борба је представљена помоћу бинарне опозиције мушких и женских ликова. Мушки ликови попут професора Семјона („Велика љубав“) или Владимира („Слободна љубав“) најчешће су себични, детињаст и егоцентрични, док су јунакиње, њихове партнерке, добронамерне, окренуте ка друштву, пуне разумевања. Овај увид подупире приповедач у причи „Велика љубав“: „Понекад, у ретким тренуцима спокоја, чинило се као да Семјон Семјонович схвата да је Наташа та која увек даје, а он тај који само узима и узима.“⁵² Барбара Клементс (Barbara Evans Clements) таква места у причама тумачи као персонификацију капитализма и социјализма, а не као намеру Александре Колонтај да генерализује мушкараце, жене и њихове односе.⁵³ Одлике капитализма које испољавају мушки ликови обично се односе на идеју власништва над другим бићем. Питање својине, припадања, власништва у погледу туђе личности присутно је у свим причама Александре Колонтај. Зато су тако чести тренуци у којима партнер, обично мушкарац, тражи потврду да му друга особа, жена, у потпуности припада. У приповеци „Слободна љубав“, када јунакиња Василиса Дементјевна схвати да човек у ког је заљубљена жели везу са

„чистом“ девојком, она одлучује да му призна да је имала партнере и пре њега, односно, да није невина, на шта јој он одговара:⁵⁴ „Ти си моја! ... Моја! ... И ничија више. Не говори више о својим љубавницима! Не желим да знам! Не желим! Ти си моја и крај!“⁵⁵ Владимир Василису тим речима „претвара“ у своје власништво и тај статус онда изједначава са љубављу. Потреба за власништвом, која се јавља код мушких ликова, огледа се и у њиховом голом материјализму. Мушки ликови се на почетку прича углавном налазе на сличним позицијама као и њихове партнерке, што често представља главну спону међу њима. Они деле идеје и жељу да се боре за права народа. Најпре постају другови, саборци, а тек онда љубавници. А. Колонтај инсистира на том процесу упознавања и зближавања пошто сматра да су другарство, солидарност и саосећање начела на којима треба да почива једно комунистичко друштво. Међутим, како приче одмичу тако се мења и позиција на којој се налазе мушки ликови, а самим тим и њихов однос према јунакињама. Тако, на пример, Владимир, млади анархиста који се залаже за идеје партије, на почетку приче упознаје Василису, младу радницу и говорницу. Како време пролази, тако се удаљава од анархистичких идеја и постаје директор. Храна, одећа и предмети у његовој кући постају одраз његове политичке и класне припадности.⁵⁶

Јунакиње прича Александре Колонтај су младе жене, активне учеснице друштвеног и политичког живота. Њих срећемо у улогама радница, попут Василисе из „Слободне љубави“ и Наташе из „Велике љубави“, те у улози боркиња и политичких активисткиња, као што су Олга и Жења из „Љубав три генерације“. Оне живе скромним животом попут свих других сабораца из радничке класе. Њихова одећа је једноставна и практична, храна више хранљива него што је укусна, соба мала али удобна. Када се пењу на друштвеној лествици, мушки ликови покушавају да промене начин живота својих партнерки. Владимир, на пример, шаље Василиси скупocene материјале за хаљине и доњи веш који су њој и одбојни и страни. Поклони које добијају представљају својеврсну капиталистичку замку: оне постају дужнице својих партнера.

Мотиви солидарности, саосећања и разумевања доминирају у краткој причи „Сестре“, на шта упућује већ наслов приче. Безимена јунакиња обраћа се за помоћ некој жени, пошто је због често болесног детета добила отказ на послу. Убрзо након тога, дете јој умире. Она је финансијски сасвим зависна од свог мужа с којим је некада делила страст према књигама и комунизму, а сада дели само стан. Њихови односи су захладнели откад је он добио унапређење и почео да носи скупа одела и парфеме. Ситуација се додатно погоршала када је почео да пије и доводи проститутке у њихов стан. Када супруга покуша да разговара с њим, он јој одговара: „Шта си то наумила? Какве женске

глупости изводиш? Куда идеш? Шта хоћеш од мене? Нађи ако можеш оваквог мужа – храним те, облачим, ништа ти не одбијам. Не смеш да ме осуђујеш!“⁵⁷ А. Колонтај види проституцију као наслеђе капитализма и озбиљну претњу солидарности и равноправности међу половима. Најснажнију сцену у причи представља сусрет жене и проститутке у кухињи. Када сазна на који начин је девојка почела да се бави проституцијом, жена схвата сву тежину положаја у ком се обе налазе. Тај положај их веже и чини сестрама. У том тренутку у жени се буди истинска мржња према мужу, и то не као према брачном партнеру, већ као према човеку који је себи дао за право да искористи безизлазну ситуацију младе проститутке. Жену највише вређа његова одлука да не помогне другарици у невољи већ да ту невољу додатно злоупотреби куповином њеног тела. У разговору са саговорницом од које тражи помоћ главна јунакиња каже: „Биће Вам чудно, али било ми је тешко да се са њом растанем. Постала ми је блиска, као да смо род. Тако је млада, несрећна и сама [...]“⁵⁸ Прича се завршава тако што жена даје своју последњу плату проститутки и опрашта се с њом као да јој је сестра. Мужа напушта.

Александру Колонтај су често критиковали зато што је у средиште својих дела поставила тему љубави. Та критика била је изазвана и чињеницом да су њена теоријска и прозна дела о односу полова и новом моралу писана у бурном историјском тренутку, када је сва пажња била усмерена на развој економије у осиромашеној земљи и нормализацију свакодневице. Међутим, Колонтај је сматрала да је љубав кључни психосоцијални фактор који би могао да повољно утиче на развој комунистичког друштва.

Љубав о којој она пише може се описати пре свега као љубавно пријатељство: када нестане пријатељство, гаси се и љубав. Ипак, не може се рећи да мушки ликови такође не настоје да сачувају односе са својим партнеркама. Као и оне, и они се боре и покушавају да превазиђу научене традиционалне и патријархалне обрасце понашања. Сваки од њих показује одређено разумевање и покушава да поштује слободу жена. Међутим, на крају ипак не успевају у томе. Због тога ликове у причама Александре Колонтај можда не би требало строго делити на мушке и женске, негативне и позитивне. Напротив, треба разумети да се у временима тешке немаштине и друштвених превирања у свим ликовима води борба. У тој борби, већина јунака одустане и изневери своју другарицу. Насупрот томе, већина јунакиња на крају прича долази до катарзе, то јест, до освајања слободе. Приповетка „Слободна љубав“ имплицира да ће нова жена савладати све препреке и изборити се за своје место у свету. На крају те приче Василиса сазнаје да

је трудна, а да је Владимир отац. Она постаје персонификација светле будућности комунистичке Русије.

Закључак

Током своје политичке и револуционарне каријере Александра Колонтај се водила марксистичким принципима и веровала у нове људе који ће изградити праведно социјалистичко друштво. У њеним радовима постоји идеолошка доследност: она се залаже за равноправно социјалистичко друштво и прижељкује идеални комунистички поредак. Посебно се залагала за права жена, њихову еманципацију и, коначно, стварање „нове жене“. Идеологема нове жене представља кључни моменат у њеним чланцима у периодици, теоријским текстовима и у прози. У прозним делима приказани су портрети јунакиња које се боре с традицијом и патријархатом.

Позиција Александре Колонтај драстично се мења с доласком Стаљина на власт. Она добија дипломатску улогу и углавном се налази ван земље. Треба нагласити да је Александра Колонтај једна од ретких револуционарки која није нестала у Стаљиновим чисткама. Због тога данас многи преиспитују доследност и истрајност њених ставова. Треба истаћи да она никада није јавно критиковала Стаљина, али јесте писала да више нема комунистичке хуманости. Посебно важан извор за истраживање представља њен приватни дневник у ком пише о страху који осећа и за себе и за све своје пријатеље, као и страшним временима којима сведочи. На основу писма које шаље пријатељици сазнајемо да је током 1947. године преправљала записе из својих дневника. Овај тренутак треба узети као подстрек за даља истраживања о Александри Колонтај. Према речима Бертама Волфа (Bertram Wolfe), она је можда била ућуткана, али никада није била сасвим уверена у нови режим и преображена.⁵⁹ Њен допринос марксистичкој феминистичкој теорији и борби за женску еманципацију је изузетан. Циљ овог рада био је да осветли аспекте њеног стваралаштва који нису превише истраживани у домаћој литератури и да укаже на важно место Александре Колонтај у женској историји.

¹ За потребе овог рада користила сам енглески превод дела из 1971. године. Тада је аутобиографија први пут објављена у целини, укључујући и оне делове који су 1926. били цензурисани, измењени или избачени из дела. У датом цитату наводе се и исправљене варијанте; оне су у фуснотама. Реченице које су биле искључене из верзије објављене 1926. године назначене су курсивом. Ако упореде превод с оригиналом, читаоци ће се уверити у моћ стаљинистичке цензуре још на самом почетку Стаљинове власти.

² У исправљеној верзији „коју она извршава зарад друштва“.

³ У исправљеној верзији „као креативне раднице“. Превод на српски: Миња Бујаковић. У даљем тексту ће се подразумевати да је превод с руског и енглеског на српски мој, уколико није другачије назначено.

⁴ Alexandra Kollontai, „The Autobiography Of Sexually Emancipated Communist Woman“, Marxist.org. <https://www.marxists.org/archive/kollontai/1926/autobiography.htm> (приступљено: 22. 5. 2019).

⁵ Aleksandra Kolontaj, „Društvena osnova ženskog pitanja“, *Marksistička internet arhiva*. <https://www.marxists.org/srps/hrva/biblioteka/kolontaj/1909/misc/drustvena-osnova-zenskog-pitanja-odlomci.htm> (приступљено: 12. 5. 2019).

⁶ Термин „буржоаски феминизам“ се у раду користи као историјски појам.

⁷ Данас се А. Колонтај сматра марксистичком феминисткињом.

⁸ Женотдел оснивају А. Колонтај и Инеса Арманд 1919. године. Главни задаци Женотдела били су еманципација жена и њихово описмењавање. Делегаткиње Женотдела упознавале су друге жене са новим законима и правима које поседују. Поред тога, проблематизовале су и питање неплаћеног женског рада, мајчинства и радних услова.

⁹ У раду сам користила сопствени превод приповетке „Слободна љубав“, пошто у преводу Драгутина Бишћана из 1934. има нејасноћа. Александра Коллонтај Михайловна, „Василиса Малыгина“ http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0050.shtml (приступљено: 2. 7. 2019).

¹⁰ Александра Колонтај, *Нова Жена*, прев. Михаило Тодоровић (Београд: Р. М. Веснић, 1922), 6.

¹¹ Ibid., 35.

¹² Lynne, Attwood, *Creating the New Soviet Woman: Women's Magazines as Engineers of Female Identity, 1922–1953* (London: Macmillan, 1999), 19.

¹³ Александра Колонтај, *Нова Жена*, 20.

¹⁴ Ibid., 15.

¹⁵ Темом женске унутрашње борбе с традицијама бави се такође Вирџинија Вулф. Она је описује као борбу са „анђелом у кући“. Тај викторијански идеал женствености осликава све традиционалне особине које су спутавале жене, а сматране су позитивним: пожртвованост, устручавање у изражавању мисли, саосећање, чистоћа. Вишевековно оснаживање ових особина довело је до опресије жена. У тренутку када постаје свесна присуства „анђела у кући“, Вирџинија Вулф га симболично убија и постаје слободна.

¹⁶ Александра Коллонтај, „Дорогу крылатому Эросу! (Письмо к трудящейся молодежи)“, 1923. Marxist.org https://www.marxists.org/russkij/kollontai/winged_eros.htm (приступљено: 11. 6. 2019).

¹⁷ Према Виктория Вячеславна Смеюха, *Отечественные женские журналы: Историко-типологический аспект* (Ростов-на-Дону: Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ, 2011), 87.

¹⁸ Петер Матвеевич Чирков, *Решение женского вопроса в СССР 1917–1937 гг.* (Москва: Мысль, 1978), 250.

¹⁹ Класна борба није била предмет политичког програма таквих часописа. Уместо чувеног слогана „Пролетери свих земаља, уједините се!“, феминистички часописи су се држали слогана „Жене, обједините се!“ Дистанцирање од класне борбе учинило је да они буду релативно кратког века.

²⁰ Систем женске периодичке штампе који је контролисала Комунистичка партија обухватао је преко 90 часописа и новина за жене.

²¹ Ричард Стајтс (Richard Stites), који се бави руском историјом 19. и 20. века, сматра да је А. Колонтај успела да објасни комплексну револуционарну теорију помоћу појмова (и слика) који су били јасни свакој пролетерској домаћици: гладна деца, муж на фронту, борба миротвораца большевика са спекулантима капиталистима који воде рат.

²² Часопис *Радница* настаје 1914. године. После свега седам бројева, а услед царске цензуре, престаје с радом до 1917. Уводни текст А. Колонтај означио је поновно покретање часописа.

Александра М. Коллонтај, „Наши задачи“ у *Избранные статьи и речи*. ур. Г. П. Шкаренкова (Москва: Политиздат, 1972), 212.

²³ Ibid., 213.

²⁴ Борис Игнатъевич Арватов, „Гражд. Ахматова и Тов. Коллонтај“, <http://foliant.press/onepage/0037659> (приступљено: 17. 6. 2019).

²⁵ Ibid.

²⁶ Према: Ольга Д. Минаева, „Журналы «Работница» и «Крестьянка» в решении женского вопроса. В СССР в 1920-1930-е гг.: модель пропагандистского обеспечения социальных реформ“ (Москва: МедиаМир, 2015), 31.

²⁷ Ibid., 31.

²⁸ Ibid., 31.

²⁹ Она је двадесетих година писала прогресивне и еманципаторске чланке за часопис *Комунистичка*, а за време Стаљинове власти пише чланке за *Радницу*.

³⁰ Зинаида Чалая, „Жена героя – о актрисе Валентине Василевне Серовой, жене Анатолия Серова“, *Работница*, 12. 1940, 13–14.

³¹ О „новој жени“ и њеној појави на страницама часописа *Женски покрет* пише Станислава Бараћ у књизи *Феминистичка (контра)јавност*.

³² Д. Ј. Илић, „Сазрело питање“, *Женски покрет*, бр. 9, 1920, 11.

³³ Десанка Анђелковић-Цветковић је била комунистичка и уредница листа *Једнакост*, органа жена комуниста Југославије. Од 1922. преузима улогу секретара Централног секретаријата жена НРПЈ.

³⁴ Десанка Цветковић, „Нова жена од Александре Колонтај“, *Женски покрет*, бр. 11–12, 1922, 347.

³⁵ Ibid., 347. Миланка Тодић учоава битан детаљ у чланцима Десанке Цветковић. Наиме, ауторка чланака синтагму Нова Жена пише почетним великим словима. На тај начин чини да Нова Жена постаје још видљивија од пређашњег типа жене.

³⁶ Десанка Цветковић, „Александра Колонтај: Нова жена. Полни односи и класна борба“, *Женски покрет*, бр. 2, 1923, 73.

³⁷ Миланка Тодић, „Нова жена или робиница луксуза: насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)“, *Academia.edu*, 145. (Преузето 24. 6. 2019).

³⁸ Birgitta Ingemanson, "The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai", *Slavic Review* 48, 1, 1989: 73.

³⁹ Дела Александре Колонтај се ретко могу наћи у преводу на српски језик, те су нам тако доступни преводи само три њена прозна дела, а то су „Сестре“, „Љубав три генерације“ и „Слободна љубав“. Приповетку „Слободна љубав“ преводи Драгутин Бишћан давне 1934. године (само 11 година након њеног објављивања у Русији), а кратку причу „Љубав три генерације“ Михаило Тодоровић. Дело „Сестре“ у преводу Наде Асановић Ашоње објављено је у часопису *Корац* 2018. године. „Љубав три генерације“ и „Слободна љубав“ често се сматрају најбољим књижевним делима Александре Колонтај, те је јасно зашто су баш она преведена.

⁴⁰ Често се наилази на оцену да прозна дела А. Колонтај немају праву књижевну вредност. Међутим, таква критика занемарује чињеницу да су њена прозна дела објављена 1923. године, када се становништво још увек описмењује, као и то да је циљ њене прозе био превасходно дидактичког карактера. Она је једноставним језиком и помоћу тема из свакодневног живота успела да фикционализује елементе комунистичке теорије и створи нове књижевне ликове.

⁴¹ Александра Михайловна Коллонтай, „Любовь трёх поколений“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0060.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Синтагма неудата жена, како А. Колонтај другачије назива нове жене, подразумева особу која је еманципована и која отвара за себе свет нових доживљаја и осећања тако што прекида везе с прошлошћу. Важно је подвући да синтагма неудате жене не имплицира противљење браку, већ је реч о критици идеје брака и љубави какву су имале тзв. старе жене, а то је да на љубав треба гледати као на суштинску ствар у животу једне жене, без које би тај живот био ништаван.

⁴⁵ Александра Коллонтай Михайловна, „Тридцать две страницы“ http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0100.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Александра Коллонтай Михайловна, „Большая любовь“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0070.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

⁴⁸ Александра Колонтај, *Нова Жена*, 30.

⁴⁹ Ibid., 20.

⁵⁰ Ibid., 22.

⁵¹ Ibid., 60.

⁵² Александра Коллонтай Михайловна, „Большая любовь“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0070.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

⁵³ Према Birgitta Ingemanson, "The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai", *Slavic Review* 48, 1, 1989: 75.

⁵⁴ Александра Колонтај посебно критикује идеал сексуалне чистоте у свом раду, пошто је реч о производу буржоаског двоструког морала. Чистота за њу представља ствар душе а не тела.

⁵⁵ Александра Коллонтай Михайловна, „Василиса Малыгина“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0050.shtml (приступљено: 2. 7. 2019).

⁵⁶ Birgitta Ingemanson, "The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai", *Slavic Review* 48, 1, 1989: 76. Заправо се може приметити да нико од ликова своје политичке ставове не изражава директно, већ се ти ставови виде из дискусија о свакодневним темама и проблемима, као и на основу приватне својине ликова.

⁵⁷ Александра Колонтај Михајловна, „Сестре“, *Кораџи*, св. 10–12, 2018: 71.

⁵⁸ Ibid., 74.

⁵⁹ Према Beatrice Farnsworth, "Conversing with Stalin, Surviving the Terror: The Diaries of Aleksandra Kollontai and the Internal Life of Politics", *Slavic Review* 69, 4. 2010: 969.

Литература:

Примарна литература:

Kollontai, Alexandra. „The Autobiography Of Sexually Emancipated Communist Woman“, Marxist.org. <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1926/autobiography.htm> (приступљено: 22. 5. 2019).

Kolontaj, Aleksandra. „Društvena osnova ženskog pitanja“, *Marksistička internet arhiva*. <https://www.marxists.org/srpshrva/biblioteka/kolontaj/1909/misc/drustvena-osnova-zenskog-pitanja-odlomci.htm> (приступљено: 12. 5. 2019).

Коллонтај, Александра Михайловна. „Большая любовь“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0070.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

Коллонтај, Александра Михайловна. „Любовь трёх поколений“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0060.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

Коллонтај, Александра Михайловна. „Тридцать две страницы“, http://az.lib.ru/k/kollontaj_a_m/text_0100.shtml (приступљено: 25. 3. 2019).

Коллонтај, Александра. „Дорогу крылатому Эросу! (Письмо к трудящейся молодежи)“, Marxist.org. https://www.marxists.org/russkij/kollontai/winged_eros.htm (приступљено: 11. 6. 2019).

Коллонтај, Александра. *Семья и коммунистическое государство*. Москва: Коммунист, 1918. <http://books.e-heritage.ru/book/10077008> (приступљено 25. 6. 2019).

Колонтај, Александра Михајловна. „Сестре“, прев. Нада Усановић Ашоња. *Кораџи*. Св. 10–12. (2018): 67–75.

Колонтај, Александра Михајловна. *Нова Жена*. Прев. Михаило Тодоровић. Београд: Р. М. Веснић, 1922.

Колонтај, Александра Михајловна. „Слободна љубав“, прев. Драгутин Бишћан. Загреб: Књижара М. Келовића, 1934.

Секундарна литература:

Attwood, Lynne. *Creating the New Soviet Woman: Women's Magazines as Engineers of Female Identity, 1922–1953*. London: Macmillan, 1999.

Barać, Stanislava. *Feministička kontrajavnost: žanr ženskog portreta u srpskoj periodici 1920–1941*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2015.

Clements, Barbara Evans. "Emancipation Through Communism: The Ideology of A. M. Kollontai." *Slavic Review* 32, no. 2 (1973): 323–38. doi: 10.2307/2495966.

Engel, Barbara Alpern. "Women in Russia and the Soviet Union." *Signs* 12, no. 4 (1987): 781–96. <http://www.jstor.org/stable/3174213>.

Farnsworth, Beatrice Brodsky. "Bolshevism, the Woman Question, and Aleksandra Kollontai." *The American Historical Review* 81, no. 2 (1976): 292–316. doi: [10.2307/1851172](http://www.jstor.org/stable/10.2307/1851172).

Farnsworth, Beatrice. "Conversing with Stalin, Surviving the Terror: The Diaries of Aleksandra Kollontai and the Internal Life of Politics." *Slavic Review* 69, no. 4 (2010): 944–70. <http://www.jstor.org/stable/27896144>.

Ingemanson, Birgitta. "The Political Function of Domestic Objects in the Fiction of Aleksandra Kollontai." *Slavic Review* 48, no. 1 (1989): 71–82.

Кесман, Јованка. *Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama 1918–1941*. Beograd: Narodna knjiga: Institut za savremenu istoriju, 1978.

Lokaneeta, Jinee. "Alexandra Kollontai and Marxist Feminism." *Economic and Political Weekly* 36, no. 17 (2001): 1405–412. <http://www.jstor.org/stable/4410544>.

Mullaney, Marie Marmo. "Gender and the Socialist Revolutionary Role, 1871–1921: A General Theory of the Female Revolutionary Personality." *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 11, no. 2 (1984): 99–151. <http://www.jstor.org/stable/41298827>.

Vest, Caitlin. *Alexandra Kollontai and the "Woman Question": Women and Social Revolution, 1905–1917*.

https://www.lagrange.edu/resources/pdf/citations/2011/11_Vest_History.pdf (преузето: 15. 5. 2019).

Ленин, Владимир И. *Полное Собрание Сочинений*. <http://leninvi.com/t41/p308> (приступљено: 25. 6. 2019).

Минаева. О. Д. *Журналы «Работница» и «Крестьянка» в решении «женского вопроса» в СССР в 1920–1930-е гг.: модель пропагандистского обеспечения социальных реформ*. Москва: МедиаМир, 2015.

Смеюха, Виктория Вячеславна. *Отечественные женские журналы: Историко-типологический аспект*. Ростов-на-Дону: Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ, 2011.

Тодић, Миланка. „Нова жена или робинџица луксуза : насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)“, *Academia.edu* (преузето 24. 6. 2019).

Чалая, Зинаида. „Жена героя- о актрисе Валентине Василевне Серовой, жене Анатолия Серова“, *Работница*, 12, 1940, 13–14.

Чернишевски, Николај. *Шта да се ради*. Прев. Радосав Бошковић. Београд, Загреб: Култура, 1947.

Чирков, Петер Матвеевич, *Решение женского вопроса в СССР 1917–1937 гг.* Москва: Мысль, 1978.

“Together, well-organized, we are indomitable!”: Alexandra Kollontai and “the new woman”

This paper presents the main segments of Alexandra Kollontai’s opus – her texts from periodicals, as well as her theoretical and fictional works. The paper is centered on her theory of “the new woman” and free love. It analyzes this author’s attitudes to relations between the sexes and the new morality, and the reactions that these attitudes of hers provoked. It particularly delves into her influence on the formation of a new female identity through periodical press. It provides an overview of the articles written by A. Kollontai and published in the following Soviet magazines – *Работница*, *Коммунистка*, *Молодая гвардия*, and *Правда*. Apart from that, the paper also points to the reception of her ideas in the Balkans, specifically in the magazine *The Women’s Movement*. The last part of the paper deals with the literary works of A. Kollontai.

Keywords: Alexandra Kollontai, “the new woman”, Russian women’s periodicals, Marxist feminism, *The Women’s Movement*, Soviet Russia